

TOŻSAMOŚĆ i PAMIĘĆ

Konteksty
kulturowe
i społeczne

pod redakcją
Denysa Pilipowicza
Rafała Kęsa

S T U D I A
UKRAINOZNAWCZE

TOŻSAMOŚĆ I PAMIĘĆ
KONTEKSTY KULTUROWE I SPOŁECZNE
STUDIA UKRAINOZNAWCZE

TOŻSAMOŚĆ I PAMIĘĆ
KONTEKSTY KULTUROWE I SPOŁECZNE
STUDIA UKRAINOZNAWCZE

pod redakcją
Denysa Pilipowicza
Rafała Kęska

Kraków 2020

© Copyright by individual authors, 2020

© Copyright by Denys Pilipowicz, Rafał Kęsek, 2020

Recenzenci

dr hab. Anna Horniatko, prof. UAM (Polska)

prof. dr hab. Bohdan Hud', LUN (Ukraina)

Opracowanie redakcyjne

Justyna Ostafin

Skład i łamanie

Anna Basista

Projekt okładki

Marta Jaszcuk

ISBN 978-83-8138-333-2 (druk)

ISBN 978-83-8138-334-9 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381383349>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

✉ publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

CZEŚĆ I KONTEKSTY KULTUROWE

abp Ihor Isichenko „Prawosławny sarmata” przeciwko mitowi Bohdana Chmielnickiego	11
Agnieszka Gronek Ikony anonimowego malarza z zachodniej Łemkowszczyzny z lat 80. XVII wieku. Charakterystyka stylu.....	29
Alicja Z. Nowak Katolicko-prawosławne spory o celibat w XVI-wiecznej Rzeczypospolitej.....	53
Denys Pilipowicz Tożsamość filozofa. Przyczynek do tematu Skoworoda i Ukraina	75
Anna Michalko Rola <i>Trebnika</i> św. Piotra Mohyły w zachowaniu tożsamości religijnej rodzin ukraińskich	93
Agnieszka Matusiak Rana – tożsamość – podmiot. Zmagania kultury i literatury ukraińskiej z traumą postkomunistyczną. Od postkolonialności do dekolonialności (zarys projektu badawczego)	115
Olga Kich-Maslej Trudne dziedzictwo. Problem cmentarzy ukraińskich na terenach postmigracyjnych Polski Południowo-Wschodniej	133

CZĘŚĆ II

KONTEKSTY SPOŁECZNE

Oleksandr Kornijewskij, Artem Fylypenko

Retrospektywna refleksja nad „porażką” w świadomości społecznej narodów Europy Środkowo-Wschodniej	165
--	-----

Joanna Bobula

Konfederacja pamięci. Ukraińskie postsowieckie narracje narodowe między akceptacją a odrzuceniem (zarys problemu)	183
---	-----

Paweł Sekuła

Wpływ katastrofy czarnobylskiej na proces kształtowania ukraińskiej opozycji antykomunistycznej w Związku Sowieckim	207
---	-----

Michał Urban

Współczesny Lwów: między tożsamością narodową a historycznymi zaszłościami	223
--	-----

Roman Kalytchak, Nataliya Romanyuk

Zakładnicy przeszłości? Lwowska Rada Obwodowa a stosunki ukraińsko-polskie ...	241
--	-----

Rafał Kęsek

Problem tożsamości i samoidentyfikacji politycznej mieszkańców terenów okupowanych we wschodniej Ukrainie (w latach 2014–2020).....	263
---	-----

Noty o autorach	281
-----------------------	-----

Indeks osobowy	285
----------------------	-----

WSTĘP

Oddajemy do rąk Czytelników zbiór studiów pt. *Tożsamość i pamięć. Konteksty kulturowe i społeczne. Studia ukrainoznawcze*, owoc badań pracowników i przyjaciół Katedry Ukrainoznawstwa WSMiP Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wybór tematyki tomu jest nieprzypadkowy – zarówno pamięć, jak i tożsamość znajdują się w centrum współczesnej refleksji tak nauk humanistycznych, jak i społecznych. Jan Assmann, współtwórca koncepcji pamięci kulturowej, zauważył, że skierowana ku przeszłości pamięć „nie tylko rekonstruuje przeszłość, lecz organizuje doświadczenie teraźniejszości i przyszłości”, budując tożsamość grup społecznych¹. Rolę pamięci w kształtowaniu tożsamości zbiorowych podkreślał także Jacques Le Goff. W pracy *Historia i pamięć* podsumował on rozważania na temat pamięci słowami istotnymi z perspektywy badań ukrainoznawczych:

Rozwój społeczeństw drugiej połowy XX wieku wyjaśnia, jak istotne jest znaczenie pamięci zbiorowej. [...] Stanowi ona część ważnej stawki w grze społeczeństw rozwiniętych i społeczeństw rozwijających się, klas dominujących i klas zdominowanych, walczących o władzę lub o życie, o przetrwanie lub o awans².

Szczególne aktualność tytułowych pojęć w badaniach ukrainoznawczych wynika z faktu, że to właśnie w życiu społecznym i kulturalnym Ukrainy zachodzą dziś dynamiczne procesy związane z kształtowaniem tożsamości narodowej i politycznej, a także pamięci kulturowej.

Zebrane w prezentowanym tomie studia, choć obejmują jedynie mały wycinek wspomnianych przemian, dokumentują jednak ich różnorodność, wieloaspektowość oraz interdyscyplinarność. Teksty zostały podzielone na dwie części skupione wokół zagadnień kulturoznawczych oraz społecznych.

W części pierwszej znalazły się prace reprezentujące różne ujęcia badawcze dotyczące szeroko pojętej tożsamości kulturowej. Monografię otwiera tekst Ihora Isichenki poświęcony dekonstrukcji mitu hetmana Bohdana Chmielnickiego, budowanego i wykorzystywanego ideologicznie przez władze komunistyczne do konstruowania stereotypu „bratnich narodów” i tzw. zjednoczenia Rosji i Ukrainy. Do szeroko pojętej problematyki kultury religijnej odnoszą się studia stylistyczne nad

¹ J. Assmann, *Kultura pamięci*, [w:] *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, red. M. Saryusz-Wolska, Kraków 2009, s. 71, 73.

² J. Le Goff, *Historia i pamięć*, tłum. A. Gronowska, J. Stryczyk, Warszawa 2018, s. 155.

malarstwem ikonowym Łemkowszczyzny przeprowadzone przez Agnieszkę Gronek, badania Alicji Nowak, w których porusza ona kwestię tożsamości religijnej na przykładzie dysput teologicznych prowadzonych między przedstawicielami prawosławia i katolicyzmu, a dotyczących istotnej i do dziś aktualnej kwestii celibatu, czy scharakteryzowana przez Annę Michałko rola *Trebnika*, metropolity kijowskiego Piotra Mohyły, w zachowaniu tożsamości narodowej Ukraińców. Relacje między pamięcią i tożsamością ukazano na przykładzie recepcji postaci i spuścizny najwybitniejszego ukraińskiego myśliciela XVIII w. – Hryhorija Skoworody, którego postrzeganie w nauce odzwierciedlało z jednej strony kolonizatorską postawę dominującej kultury rosyjskiej w imperium moskiewskim, z drugiej zaś próby emancypacji i sprzeciwu badaczy ukraińskich i polskich wobec hegemonii kulturowej. Olga Kich-Masłej poruszyła problem „trudnego dziedzictwa” odnoszący się do statusu prawnego i stanu ukraińskich cmentarzy na terenach postmigracyjnych. Zwieńczeniem tej części jest próba konceptualizacji procesu kształtowania tożsamości ukraińskiej autorstwa Agnieszki Matusiak, przeprowadzona z perspektywy badań postkolonialnych.

Część drugą monografii, która zawiera teksty wpisujące się w kontekst szeroko pojętych badań z obszaru nauk społecznych, otwiera artykuł Ołeksandra Kornijewskiego i Artema Fylypenki. W swoim opracowaniu autorzy łączą badania nad społeczną percepcją upadku Związku Radzieckiego w dwóch największych państwach postsowieckich, Ukrainie i Federacji Rosyjskiej, oraz nad ewolucją świadomości historycznej w Rumunii, Mołdawii i na Węgrzech. Z kolei Joanna Bobuła opisuje sprzeczność unitarnej perspektywy narodowej w Ukrainie z jej wersjami regionalnymi i wyrastającą na ich gruncie polifonię tożsamości, która wywołuje konflikt koncepcji dotyczących pamięci. Paweł Sekuła przedmiotem swoich dociekań uczynił refleksję pocznarnobylską, która umożliwiła wytworzenie w społeczeństwie ukraińskim nowego sposobu myślenia o komunistycznej rzeczywistości i jej mitach utrwalanych przez propagandę sowiecką. Natomiast Michał Urban prezentuje źródła powstania materialnych przejawów zachodnioukraińskiej wizji tożsamości Lwowa, a także analizuje związki między dyskursami tożsamościowymi Ukrainy Zachodniej oraz ich materialnymi przejawami. Zestawia także mity Lwowa wytwarzane przez samych lwowian oraz obserwatorów zewnętrznych. W artykule Romana Kalytchaka i Natalii Romanyuk znajdziemy szczegółowe omówienie wpływu narracji historycznej na kształtowanie się wizji stosunków ukraińsko-polskich na poziomie Lwowskiej Rady Obwodowej, która od lat jest aktywnym wyrazicielem interesów i opinii regionu lwowskiego. W opracowaniu zamykającym listę tekstów ujętych w monografii Rafał Kęsek omawia kwestię poczucia tożsamości oraz samoidentyfikacji politycznej mieszkańców okupowanych rejonów obwodu donieckiego i ługańskiego, które od 2014 r. są coraz intensywniej określane i kształtowane przez wpływy rosyjskie.

Mamy nadzieję, że niniejszy tom przyczyni się do pogłębienia interdyscyplinarnych badań nad problematyką tożsamości i pamięci, co znajdzie swoją kontynuację w kolejnych publikacjach.

Monografia zawiera istotne spostrzeżenia z zakresu ukrainoznawstwa, szczególnie aktualne i potrzebne dziś, w dobie walki Ukrainy, niepodległej przecież od 1991 r., o integralność terytorialną i zachowanie tożsamości narodowej, pielęgnowanie pamięci historycznej i dalsze budowanie nowoczesnego społeczeństwa europejskiego. Monografia z pewnością zainteresuje kulturoznawców, literaturoznawców, historyków i socjologów, a także wszystkich tych, którym nieobce są zagadnienia z zakresu ukrainoznawstwa oraz wschodoznawstwa.

z recenzji
dr hab. Anny Horniatko, prof. UAM

ISBN 978-83-8138-333-2

9 788381 383332

<https://akademicka.pl>